

Livstid

S-E.Liedman

February 12, 2013

En tunn bok och därmed så innehållsrik. Ett lätt handlag, mycket berörs, men utan dödande systematik. De biografiska sketcherna är utsökta. Enstaka nedslag utan transportsträckor. Ett liv som skissas fram via ögonblicksepisoder ger en föränning om livets oändlighet, en tjock systematisk redogörelse betonar dess ändlighet. Var det inte mera när allt kommer omkring?

Med frihet kommer ansvar (och med ansvaret kommer även frihet). Friheten är strängt beskuren, ty utan begränsning existerar inte frihet, lika lite som fantasi och kreativitet uppstår utan gränser. Mycket i livet kan vi inte välja. Våra föräldrar t.ex. och därmed inte vårt modersmål ej heller kön. I mångt och mycket ej heller vår religion. Vissa av dessa val kan vi trots allt försöka ändra på, men då till en stor mental kostnad. Som att byta kön, eller skaffa sig ett nytt språk. I det första fallet endast den sociala konstruktionen, ty den biologiska, förutom rent kosmetiska aspekter rör vi inte på. I det andra fallet är det tveksamt om metamorfismen kan fullständigt genomföras. Vi kan nå till perfektionens gräns, men inte gå utöver denna. Men visst kan vi byta nationalitet, men knappast fullt ut, precis som med modersmålet. Religionen då. Vi kan alltid bli ateister. Men det finns olika former av ateism. Protestantisk, katolsk, muslimsk, hinduisk, och de är alla olika. Och föds man Buddist finns inte denna flyktväg. Ju mindre vi har att välja mellan, desto enklare blir tillvaron. Ytterst beror på friheten på friheten att välja sina val. Dessa skall vara så få som möjligt, och absolut inte triviala, som att välja elbolag. Vad skall de vara? Livspartnern och yrkesvalet. Båda får väl ses i vidare mening, speciellt yrkesvalet. Vi vill göra något med våra liv. Är vi ambitiösa vill vi att de skall gå utöver det rent privata. Ett annat ord för denna strävan, är strävan efter berömmelse, Att ses inte bara av dem vi själva ser, utan även av dem som är oss osynliga. Men är detta så viktigt? På vad sätt skiljer det sig från snobbismen och girigheten?

Den moderna liberala politiken fokuserar just på livsvalen. Att vara en fri individ och ta ansvar för just sina val. Men författaren tar avstånd från detta, samtidigt som han inpräntar den existentiella vikten av det egna valet och ansvaret som hör därtill. Men den politiska individualismen är en klyscha. En ursäkt, snarare än en insikt. Ett tvång snarare än en frihet, ty den tvingar in individen till att göra vissa val, valen av dessa är inte fria. Skall vår ekonomiska överlevnad utgöra tillvarons mening? Skall allt få ett pris och inget värde? Detta är en attityd som ligger långt från den klassiska konservatismen. Ja den klassiska konservatismen finner man numera vänsterut, inte högerut, åtminstone när det gäller den kulturella. Allt skall bli effektivt och avskalat och standardiserat. Globalismen lovar att skänka välstånd, men hotar att göra världen liten och enformig.

Men tillbaka till livsödena. Kierkegaard sätter som högst det möjliga det potentiella, hänförs av önskan som sådan, därmed inte dess förverkligande. Det är därför han bryter upp sin förlovning. Inte för att han inte längre älskar sin fästmo, utan för att han inser att han kan bara älska henne som något att se fram emot, något som ligger just bortom

räckhåll. Den dag han gifter sig med henne och hon blir Fru Regina Kierkegaard kommer förtrollningen att bortdunsta och han kommer att törsta. Det är längtan som är himmelsk, inte dess uppfyllelse.

Eller ta Goethe. Ständigt rastlös, en Faust i vardande. Ja Faustlegenden spände hela hans författarliv, och utgör som sådant ett verkligt livsverk i dess mest bokstavliga betydelse. Han bryter upp gång på gång. Hans Italienska resa fick honom att för första gången få upp ögonen för den köttliga kärleken. Auden noterar att denna ändrade honom i grunden, från att vara en neuroastenisk estetik, till en man av kött och blod. En transformation som anmärkningsvärt inträffade så sent i livet. Väl tillbaka till Weimar driver hans nyväckta libido honom att lägga en enkel blomförsäljerska. Det blir skandal, men det bekommer honom inte. Tids nog blir även denna blomma gammal och sjuk, då drar han vidare, åter fylld av ungdom i sitt sjunde årtionde. Hans vitalitet tycks outtömlig, men även de odödlige blir gammal, biologin tar ut sin rätt, kroppen förlorar sin spänst, och han slutar sina dagar i en simpel lunginflammation. Hade han levat idag, skulle pencillinnet räddat honom, så ytterligt prosaiskt, och vem vet, han kanske hade kunnat leva till nittio, kanske till hundra. Spekulera kan man alltid.

Men det finns andra obemärkta liv just framför näsan. Ett par av dessa lyfter författaren fram. Det är smått genialiskt. Till stor del privata liv som endast sedda av de närmaste, som endast får mening i förhållande till sig själva. Varje människa är lika mycket värd som någon annan. En djup sanning, samtidigt som det är en klyscha. Att förneka det är att utsätta sig för spott och spe, men i verkligheten görs det stor skillnad mellan får och fän. Det måste preciseras och det måste tolkas för att bli något annat än en banalitet. Kan det vara så att känslorna har i princip samma djup hos alla människor. En diktare som Goethe, eller en kompositör som Mozart, känner inte mera än andra, de har bara en gåva att förmedla dem bättre, att ge uttryck för dem på ett fullödigare sätt. Vore deras känslor radikalt olika andras, eller åtminstone de känslor de uttrycker, skulle de inte slå an några strängar. En Augustas liv eller en Heddas, är inte mycket att läsa om. Hur mycket mer spännande är det inte att läsa om Goethe, att identifiera sig med honom, än om en Hedda. Men livet som det är, dess påtaglighet och bräcklighet, skiljer det sig nämnvärt från en person till en annan. Våra medvetande som sådana är identiska, i den mån man kan tala om identiska medvetanden, men vad de är medvetna om skiljer sig markant från en individ till en annan. Vi kan alla se (ta nu inte detta helt bokstavligen) men vad vi ser skiljer sig i motsats till själva seendet. Detta att vara människa är en sak, men livsupplevelsen en annan. I den mån man kan skilja livsupplevelsen från själva livet, och det är frestande att så göra, kan man inte hävda att alla livsupplevelser är lika värda. Så på detta sätt kan vi både ha och icke ha människors lika värde. Detta är någonting som religionen har insett, medan den reduktiva materialismen förkastar det som sentimentalitet. Mycket av den värdegrund som genomsyrar den moderna diskursen om jämlikhet är rent idealistisk till sin natur.

Livslängd är en klassfråga. Underklassen dör tio år tidigare än överklassen. Så är det. Men det är en statistisk sanning som inte har någon relevans i det enskilda fallet. Min far dog tidigt, tidigare än de allra flesta, även underklassare. Hans socialklass bestämde inte livslängden det gjorde ödet. Vad som är statistiskt sant kan vara en skymf i det enskilda fallet. Däri ligger kärnan i rasismen. Det kan mycket väl vara så att de svarta (i den mån

detta är väldefinierat) är mindre begåvade än de vita i genomsnitt (detta är givetvis ett tankeexperiment) men det hindrar inte att många svarta kan vara betydligt mera begåvade än de flesta vita. Precis som många ur hög socialgrupp kan dö tidigt. Att då bli tillsagd att du som svart är mindre begåvad, det är statistiskt bevisat, kan i vissa fall utgöra en djup skymf. Detta att bli sedd inte som en individ utan som en del av en grupp. Att identifieras med gruppen istället för med sig själv. Detta är rasismens kärna.

February 12, 2013 **Ulf Persson:** *Prof.em, Chalmers U.of Tech., Göteborg Sweden* ulfp@chalmers.se